

İBN-İ SİNÂ'NIN BİLİM TARİHİNDEKİ YERİ: KUHN'CA BİR YAKLAŞIMLA

Ahmet Acıduman*

ÖZET

İslam dünyasında 11. yüzyılda matematik, astronomi, fizik, kimya ve tıp alanlarında önemli çalışmalar ortaya konmuştur. O zamana kadar yapılan çalışmaları da değerlendirmek suretiyle bilim adamları, söz konusu bilim dallarında önemli katkılar yapmışlardır.

Bu bilim adamları arasında İbn-i Sinâ'nın ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bir hekim olarak şöhret yapmış; matematik, astronomi, fizik, kimya, jeoloji, felsefe, teoloji, şiir ve müzik onun dehasıyla zenginleşmiştir.

Bu makalede İslam dünyasının ünlü hekim ve filozofu İbn-i Sinâ'nın çalışmaları, 20. yüzyılın ünlü bilim tarihçisi Thomas S. Kuhn tarafından "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" adlı kitabında ileri sürülen kavramlar ve düşünceler doğrultusunda değerlendirilerek; bu bakış açısıyla, İbn-i Sinâ'nın bilim tarihindeki yerini belirleme konusunda bir "deneme" yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbn-i Sinâ, Kuhn, Bilimsel Devrimler

SUMMARY

The Place of Avicenna in the History of Science: A Kuhnian Approach

During the 11th century, important studies in the fields of mathematics, astronomy, physics, chemistry and medicine were investigated in the Islamic World; the scientists, evaluating the studies which were done until their times, assisted in these scientific fields.

Avicenna has a privileged place among these scientists. He became famous as a physician but, mathematics, astronomy, physics, chemistry, geology, philosophy, theology, poetry and music were enriched by his genius.

In this article, the studies of Avicenna who was a well known physician and philosopher of the Islamic world, were evaluated with the framework of the concepts and ideas put forward by Thomas S. Kuhn in his book "The Structure of Scientific Revolutions". In other words, this article is an "essay" to determine the place of Avicenna in the history of science through Kuhn's point of view.

Key Words: Avicenna, Kuhn, Scientific Revolutions

İslam dünyasında XI. yüzyıl hemen bütün alanlarda etkin çalışmaların yapıldığı bir dönem olarak görünmüştür. Bu yüzyılda matematik, astronomi, fizik, kimya ve tıp adına önemli çalışmalar ortaya konmuştur. O zamana kadar yapılan çalışmaları da değerlendirmek suretiyle bilim adamları, söz konusu bilim dallarında önemli katkılar yapmışlardır (1).

Bu bilim adamları arasında İbn-i Sinâ (980-1037)'nin ayrıcalıklı bir yeri olduğu söylenebilir. Batılıların "Avicenna" adıyla tanıdığı İbn-i Sinâ, her ne kadar hekim olarak şöhret yapmışsa da (1),

matematik, astronomi, fizik, kimya, jeoloji, felsefe, teoloji, şiir ve müzik onun dehasıyla zenginleşmiştir (2).

1001 Gece Masallarındaki birkaç hikaye ancak İbn-i Sinâ'nın yaşamından daha gariptir. Heyecan verici kariyeri çocukluğunda başlar, 10 yaşında Kuran'ı ezberler, ne aritmetik, ne de Arap şiiri onun için bir zorluk yaratır. Porphyry'nin Isagog'u, Euclid'in geometrisi ve Ptolemy'nin Almagest'ini öğrenir. On altı yaşındayken tüm konulara hakimdir, fakat Aristo'nun metafiziğini anlayamadığı için üzgündür. Farabi'nin Aristo üzerine yazılı-

* Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Deontoloji Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, SSK Ankara İhtisas Hastanesi Beyin ve Sinir Cerrahisi Uzmanı

miş bir yorumunu içeren kitabını okuduktan sonra, Aristo'nun gizli hazinelerini saklayan kapıyı açan "susam"a sahip olur (2).

İbn-i Sinâ on yedi yaşında bir hekim olarak şöhret kazanmış ve elli yedi yıl gibi kısa sayılabilecek bir ömre, birçok bilimsel ve felsefi çalışmasının yanı sıra devlet adamlığını da sığdırmıştır (1).

İBN-İ SİNÂ'NİN ÇALIŞMALARI

TIP

İbn-i Sina her ne kadar klasik tıp bilgisine sahipse de, bu bilgileri kendi deney ve gözlemlerine dayanarak tartıştığını, zaman zaman yeni görüş ve bilgiler ileri sürdüğünü görürüz. İbn-i Sinâ'nın tıp çalışmalarını, kaleme aldığı çeşitli eserlerinden öğreniyoruz. Bunlar arasında en tanınmış iki tane-sinden bahsederek; Kalp İlaçları Risalesi ve Kanun'dur. Bunlardan ilki, kalp ilaçları konusunda yazılmış eczacılık ile ilgili bir monografik eserdir. Bu eserinde önce kalp hakkındaki teorileri ve genel olarak ilaçların özelliklerini ele almış, sonrasında kalp ilaçlarını ele alıp, alfabetik sırayla onların özelliklerini ve hangi kalp rahatsızlığına iyi geldiğini belirtmiştir (3).

El Kanun Fi't-Tıbb'ın ayrıcalıklı bir yeri vardır. İbn-i Sinâ'nın Kanunu yaklaşık bir milyon kelimeden oluşur, o güne kadar yazılmış en etkileyici kitaptır. Yaklaşık 6 yüzyıl Asya ve Avrupa'daki tıp okullarında hakim olmuştur (1). İlk defa XIII. yüzyılda Cremonalı Gerard tarafından Latince'ye çevrilmiştir (3). Her sayfasında hem hayran olunacak, hem de kullanılamaz diye hüküm verilecek bir şeyler bulunur. Farmakoloji hakkındaengin bir bilgi vardır, ama ilaçların kokusu, tadı ve renginden onların terapötik etkileri için mantıklı bir sonuç çıkarma çabası da vardır. Semptomlar çalışması parlak, fakat ağrının bölümlenmesi, 15 farklı bölüme ayrılması, bilimsel olmaktan çok kurnazlığa, ustalığa dayanmaktadır. Conore'yi tedavi ederken İbn-i Sina çeşitli hayvan derilerinden yapılan kateterleri kullanan ilk kişidir ve gümüş şırınga ile intravezikal injeksiyondan bahseder. Diğer taraftan idrar retansiyonundan muzdarip kişinin meatusuna bir bit yerleştirmeyi öneren de odur. Burada İslam biliminin bir yandan ampirik gözlem ve deneye dayanan, ama öte yandan hurafelere de kapıyı kapatmayı başaramayan "özelliği" görülmektedir. Kanun (Canon) hem Greko - Arap Tıbbının bir araya getirilmesi, hem de özetidir. Bir an-

siklopedik eser olarak bahsetmek mümkündür. Galen'in Romalılar için yaptığını İbn-i Sina Müslümanlar için başarmıştır. Bu eser kendisini "kanun" (law) olarak kabul ettirmiş ve buna eleştiri getirmek "kutsal olana hürmetsizlik" olarak kabul edilmiştir (2).

Beş kitaptan oluşan bu eserde tıp bilimi ile ilgili hemen her konuda bilgi bulmak mümkündür. Batıda XVI. yüzyıl sonuna kadar defalarca baskısı yapılan bu eser, doğuda XIX. yüzyıla kadar tıp okullarında el kitabı olarak kullanılmıştır.

İbn-i Sinâ aynı zamanda bir ruh hekimi olarak da şöhret yapmıştır. O zamana kadar tedavinin psikolojik yönü, hekimlerden çok din adamları tarafından yürütülmekteydi. İbn-i Sinâ'ya göre ruh ve beden olarak iki cevher bulunmaktadır. Bunların her birinin kendine özgü hastalıkları vardır. O melankoliyi çok iyi tanımlamıştır (3).

Avrupa'da erken dönemde Rönesans, Arabizm'e karşı bir başkaldırıydı. Bu bize gerçeğin göreceliliği hakkında hayran olunacak bir örnek sunmaktadır: XII. yüzyılda Arabizm, Avrupa'yı uyuşukluğundan uyandıran bir uyarıcı (stimulus) iken, XIV. yüzyılda Avrupa'yı uyutan narkotik bir uyuşturucu haline geldi. İbn-i Sinâ'nın görüşleri Avrupa'ya geldiğinde o, tıbbi A'dan Z'ye bilen, fikirleri ileri ve yeni olan bir bilgin iken; iki yüzyılda sıkıcı, gereksiz sözlerle dolu bir öğretici haline geldi. "Çok konuşan fakat söyleyecek az şeyi olan bir öğretici". Rönesans'ta ilk savaş İbn-i Sina'ya sarılan tutucularla, Galen'in yeni eserleri için savaşan radikaller arasında ortaya çıktı: "Oryantal Galen yerine orijinal Galen". Bu yeni eleştiri ruhu Arapları "boğdu". Bu dönemden sonra İslam biliminin Batıdaki bilimsel gelişmeler üzerindeki etkisi giderek yok oldu. İslam biliminin kendisi de yeni bir atılım yapamadı. Giderek içine kapanarak statik bir hal aldı ve Batı ile kıyaslandığında bir gerileme ortaya çıktı. Vicenza'lı Nicolo Leonicensi İbn-i Sina'nın yanlışlarına parmak bastı. Silesya'lı Johannes Lange Hipokrat ve Galen'in Yunanca okunması, Arapça okunmaması gerektiğini söyledi.

Bu başkaldırı Paracelsus ile doruk noktasına ulaştı. Kendi sözleri ile bakarsak: "Beni suçlayanlar, bilginin tapınağına meşru kapıdan girmediğim konusunda şikayet ediyorlar. Fakat, hangisi doğru, meşru kapı? Galen ve İbn-i Sinâ mı?, yoksa Doğa

mı? Ben doğanın kapısından girdim; eczacının dükkanındaki lambadan gelen ışık değil, doğanın ışığı benim yolumu aydınlatıyor”(2).

METAFİZİK

İbn-i Sinâ'nın metafizik düşünce sistemine baktığımızda, onun felsefesinde Kuran verilerinde Yeni Eflatunculuğun rahatça hareket edebileceği doğal bir metafizik alanı bulunduğunu görüyoruz. O Kuran'ın Allah'ı ile felsefecilerin veya düşünürlerin tanrısını birleştirmeyi gaye edinmiştir. Bu onu diğer Yeni Eflatunculardan ayıran bir özelliktir.

İbn-i Sinâ sisteminde, bütün Yeni Eflatuncular da olduğu gibi, “zorunlu varlık ve olabilir varlık” (vacip ve mümkün) felsefenin temelini meydana getirir. Metafizik sisteminin en önemli noktası budur. Onun felsefesini Aristo ve Eflatun'un felsefelerinden ayıran önemli bir nokta; ilk varlığın düşünmeyen düşünce değil, aksine kendini düşünen salt düşünce olduğu, hakim bir iyilik ve güzellik değil aynı zamanda ilk aşk ve sadece gaye sebebi değil “tümel neden” olduğudur. İbn-i Sinâ bir taraftan İslami düşünceleri, diğer taraftan Yunan kültürünün verdiği fikirler ile sistemini geliştirirken, zaman zaman tasavvufa yönelmiştir. Mantıkta Aristo'ya sadık olan İbn-i Sinâ metafizikte de ona bağlı kalmak ister. Aristoculuğunu Yeni Eflatuncu çerçevede ortaya koyar. Onun sisteminde felsefi bilgilerle İslami bilgiler aynı zamanda birleşir, uyuşmaya çalışırlar. Dünyanın öncesiz olduğu düşüncesini ona veren Kuran olmayıp, Aristo ve Eflatun'un kozmogoni metafiziğidir. Felsefesinde Aristo'nun düşüncelerinin etkisi görülmesine karşılık İslamiyetle ilgili düşüncelerinde kimi kere akılcı, kimi kere de mistik bir havaya bürünür. Sonuç olarak Aristo felsefesi ve doğu görüşü ile doldurulmuş, Eflatuncu idealizmin karışımı karakterini veren İslam felsefesinin aynı görünümünü İbn-i Sinâ da taşımaktadır. İbn-i Sinâ Batıda Aristo'nun devamı ve onu en iyi yorumlayan olarak kabul edilir. Aristo'cu yaklaşımı dayanak alan Hristiyanlığın Orta Çağ'da belirleyici olması ve İbn-i Sinâ'nın bu yaklaşımla uyumlu görüşleri nedeni ile Batı Dünyasındaki etkisi hissedilir şekilde derin olmuştur.

İbn-i Sinâ'yı üstad gibi kabul eden St. Thomas ve Gilbert de la Porre onun etkilediği filozoflardır. İbn-i Sinâ'yı en iyi tanıyanlardan ve onu Aris-

to'dan sonra en önemli filozof sayan kişi Roger Bacon'dur. Bacon dünyanın yaratılışı konusunda yaratılışın bir aracı ile oluşu ve cehennem azabının devamlılığını inkar etmiş olması konusunda İbn-i Sinâ'yı eleştirir. İbn-i Rüşd'e göre imanla akıl arasında bir uyuşma yoktur ve mümkün değildir. İbn-i Sinâ için ise var olan hatalar kaldırılınca bu uyuşma mümkün olur. Skolastik Latin dünyası üzerinde derin etkiler bırakan İbn-i Sinâ, eserlerini Latinceye çeviren Dominicus Gundissalinus üzerinde de derin izler bırakmıştır (4).

MATEMATİK

İbn-i Sinâ matematikte cebir ve geometri ile ilgilidir. Euclid'in geometri kavramlarının yorumunu yapar. Matematik kavramları üzerinde duran İbn-i Sinâ'nın matematik felsefesinin kurucularından biri olduğu söylenebilir (3).

FİZİK

Fizikle ilgili olarak optik, fizyolojik optik ve dinamik konularına ilgi duyan ve bu konudaki klasik bilgileri tartışarak yeni görüşler teklif eden İbn-i Sinâ, fizikteki önemli konulardan birisi olan hareketin açıklanmasında Aristo'ya karşı çıkarak Kasri-Meyl (hareket etme isteği) kavramını ortaya koyar. Aristo'ya göre; cisme hareket verildiğinde hareketin devamını sağlayan şey havadır. İbn-i Sinâ bunu kabul etmez. Eğer bir cisim herhangi bir engelle karşılaşmazsa, onun kazandığı kasri meyl dolayısıyla hareketi bir süre sonra bitmez, devam eder. Bir başka ifade ile İbn-i Sinâ herhangi bir cisim bir engelle karşılaşmıyorsa onun hareketinin sürekli olduğunu söylemektedir ki bu daha sonra, Newton tarafından da aynı şekilde ifade edilen “Birinci Newton Yasasıdır”(3). Kasri – Meyl'in cismin ağırlığı ve hareket hızıyla doğru orantılı olduğunu iddia eder. Bu kavram Batıya “İmpetus” olarak çevrilmiştir.

Görme teorisinin değerlendirmesini yaparken, ortam konusunu ele almış, ışınların hava içindeki hareketini tartışmıştır. Eğer hava görmede temel ortam rolünü oynuyorsa, havanın olmadığı bir ortamda yıldızlar nasıl olup da göz tarafından görülebilmektedir? O halde görmede havanın rolü müphem kalmaktadır. Sonuç olarak İbn-i Sinâ, görmenin dıştan göze gelen ışınlarla mümkün olduğunu söyler (3).

ASTRONOMİ

İbn-i Sina gök sistemi olarak ortak merkezli küreler sistemini kabul etmiştir. Bu sistem temelde Aristo'nun sistemine büyük benzerlik gösterir. Genellikle bu sistemin İbn-i Sinâ'nın çağdaşı olan İbnü'l Heysem tarafından kurulduğu kabul edilir. Astronomi ile ilgili olarak bir takvim çalışmasına giren İbn-i Sinâ, Beyruni'de de görülen özel ölçüm yöntemi mikrometreyi bulmuştur. Ayrıca rasathane için yer, yükseklik, açıklık ve açıları ölçmek üzere planlanmış, Azimut Kadranı denen aletin de bulunduğunu yapmıştır (3).

KİMYA

Kimyada (simya) transmutasyon teorisinin doğruluğunu araştırmış ve reddetmiştir. Çünkü, her maddenin kendine ait özellikleri vardır. Bazı simyacılar, maddenin iç ve dış kalitelerini ayırıştırıp, böylece tek tek kaliteleri elde ederek, daha sonra, istenen şekilde bu kaliteleri ayarlayarak, istenen maddenin elde edilebileceğini kabul etmişlerdir. Bu konuda da araştırmalar yapmış olan İbn-i Sina, konuyu su üzerinde incelemiş ve pek çok kere, suyu distile ederek, onu nem kalitesinden kurtarmak suretiyle böylece tek başına soğuk kalitesini elde etmeye çalışmıştır, ancak sonuç olarak beyaz bir boya elde ettiğini belirtir ki, bu da bugünkü bilgi-mize göre, suyun içinde bulunması olası tuzlardır. Böylece İbn-i Sina transmutasyon teorisinin doğru olmadığını deneysel olarak gösterir. Teoriyi reddetmeden önce bir bilim adamı olarak, simyacıların iddialarını denetlemiştir (3).

KUHN VE BİLİMSEL DEVRİMLERİN YAPISI

İbn-i Sina'nın çalışmalarını Kuhn'un bakış açısıyla değerlendirebilmek için, Thomas Kuhn'un "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" adlı kitabı ile ortaya koyduğu, düşünceleri, kavramları kısaca gözden geçirmek gerekecektir.

Tek tek bireylerin mükemmelleşmeye, insanlığın da topluca ilerlemeye açık olduğu düşüncesi ve ilerlemenin bir düşünce nesnesi, yani kavram olarak ortaya çıkışı, Fransız Devrimi öncesi Aydınlanma Çağının en tutkulu ve güzel ürünlerinden biriydi. Bu bakış açısına göre, bilim hiçbir duraksama geçirmeden üç yüz, hatta dört yüz yıldır ilerlemektedir. Her yeni buluş beraberinde yeni sorunlar ve çözüm yolları getirmiş, yeni araştırma

alanları yaratmış, ampirik bilgi giderek büyümüş-tür (5).

Geçmişin bir sentezi olan ilerleme düşüncesi aslında bir değer yargısıdır. Kuhn'a göre bilim toplulukları, bilimde var olan en son aşamayı daima varılabilecek en iyi aşama olarak göstermek eğilimindedirler. Kuhn'un düşüncesine göre bilim tarihi, bilimsel girişimin kesintisiz bir birikim halinde değil, aksine, bilgiyi büyük kesintilere, hatta kopmalara uğratan devrimci dönüşümlerle geliştiğini göstermektedir.

Bilimsel devrimleri eski bir bilim yapma geleneğinin bir yenisiyle değiştirilmesi olarak tanımlayan Kuhn, var olan karşıt bilim görüşleri arasındaki seçimin büyük ölçüde sosyal-psikolojik bir süreç olduğu, bilginin temeldeki evrensel niteliği ile doğrudan bir ilgisi olmadığı görüşündedir. Dolayısıyla, karşıt bilim görüşleri ortaya çıktığı anda, bilgi üretimi ve bilimsel ilerleme, bir tür güç mücadelesidir. Birbiriyle yarışan farklı bilimsel yaklaşımlara Kuhn "paradigma" adını vermiştir. Yapısalcı dilbilimden ödünç alınmış bir kavram olan, gözlemlenmesi mümkün olan bir çok veriden bir diziyi belli kurallara göre "çağırma", yani bir nevi rastlantıdan kurtarma ve gereğinde de aynı kurallara göre yeniden üretme anlamındaki bu teknik düşüncüyü, belli bir bilimsel yaklaşımın doğayı sorgulamak ve doğada bir ilişkiler bütünü bulmak için kullandığı açık ya da örtülü bütün inançları, kuralları, değerleri ve kavramsal / deneysel araçları kapsayacak biçimde ele almıştır. Bilimsel devrimler çok sık meydana gelmediğine göre, normal zamanlarda yapılan "olağan" bilim uğraşını ve araştırmaları bu geniş anlamıyla paradigmalara yönlendirmektedir. Bilim yapan toplulukları ve değişik bilimsel uzmanlık alanlarını belirleyen de bu tür paradigmalara olan bağlılıktır. Kuhn bir paradigmaya kavuşan bilim dallarının biraz dogmatik bir yapıya sahip olduklarını, kendi bilim yapma yöntemleri ve kuramları dışında kalan bilgilere kapalı olduklarını ileri sürmektedir (5).

Kuhn, yeniliğe kapalı olan bilim ile yeniliklerin su yüzüne çıkarak eski paradigmayı sarstıkları kavramsal devrimler arasındaki diyalektik sürtüşmenin bilimin ilerlemesini sağlayan temel unsur olduğunu savunur. Yeniliklerin ortaya çıkması ise, bilimi yönlendiren paradigmayı doğrudan elde edilen gözlemlere ve olgulara uydurmakta karşılaşılan aykırılıklar ve aksaklıklar belli bir paradigma-

da tıpkı toplumsal buhranlara benzer sorunlar yaratmakta, bu bunalımdan kurtulmak için ileri sürülen farklı yaklaşımlar da devrimci bir çatışma sonucunu ağır basarak çok farklı bir paradigmanın yerleşmesine neden olmaktadır. Bu değişikliğin gerçekleşebilmesi için de gene, son çözümlemede, bilim yapan kişilerin inançlarını değiştirerek yeni paradigmaya bağlılık duymaları, ya da hiç değilse böyle bir bağlılık için ikna edilmeleri gereklidir (5).

Kuhn, ancak belli bir bilim yapma tarzına derinden bağlı olan kişilerin köklü değişikliklere yol açabilecek aksamaları algılayabileceği sonucuna varmıştır. Tek bir paradigmanın sağladığı yasalar, ampirik genellemeler, deneysel araçlar ve bir ölçüde metafizik inançlar çerçevesinde birleşen bilim adamlarının olguları daha amaçlı tarzda toplayabildiği, görüşlerinin bir alanda kısıtlandığı fakat tek bir alandaki bilgilerin derinleştiği görülecektir. Bilim adamı paradigmaya bir kez bağlandıktan sonra kabul ettiği görüşü daha üst düzeyde, kurallar açısından daha “doğru” bir hale getirmeyi düşünebilir .

Kuhn’un görüşüne göre, bir paradigmaya bağlı olan bilim adamları, her aykırılığa karşı ellerindeki kuramı savunmaya, uyarlamaya çalışırlar, bağlılıklarını hemen terk etmezler. Hiç bir paradigma ele aldığı sorunların hepsini çözemeyeceğine göre, karşı-örneklerin işlevi, her paradigmanın en temel saydığı problem çözümlerini ayakta tutmak için birer “bulmaca” odağı oluşturmalarıdır. Kuhn için bilimin topluca ayakta kalmasını sağlayan da bu tür bağlılıklardır, çünkü bazen bağlılık sonucu, en büyük aykırılıkların bile var olan paradigma içerisinde çözülebildiğini tarihsel örnekler göstermiştir. Ancak ortaya çıkan aykırılıklar hiçbir yöntemle var olan paradigma içinde çözülemeyecek kadar çetin olduğu ve derin bunalım yarattığı zaman, yeni kuram arayışları başlar ve (Kuhn’ un olağanüstü araştırma dediği süreç) bilimsel devrimler meydana gelir (5).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İbn-i Sinâ’nın bilim dünyasındaki yerini saptamak için İslam dünyasında bilimsel çabaların başlangıcını ele almak gerektiğini düşünüyorum.

Yunan tıbbının ve bilgi hazinesinin, orta çağlar boyunca, oryantal bir giysi ile yeniden görülmesi Nesturi’lere dayanır. M.S. 431’de Efes Konsülü dramatik bir krizle sona ermişti. Konstantinopol

Patriği Nestorios, dine aykırı düşüncelerinden dolayı aforoz edilmişti. O İsa’da tanrısal ve insani kişiliklerin karıştırılmaması gerektiğini, aynı zamanda Meryem’in “Tanrı’nın Annesi” olarak adlandırılmaması gerektiğini iddia ediyordu. Nestorios sürgün edildi ve 451’de -olasılıkla- Mısır’da öldü. Onun izleyenleri, ilk Nesturiler kaçmaya zorlandılar. Önce Urfa’ya oradan da Çin ve Hindistan’a. Bir grup İran’da Jundişapur’a yerleşti. Burası İran, Yunan, İskenderiye, Yahudi, Hindu ve Çin kültürlerinin karşılaşma noktasıydı. Toleranslı atmosferi, dünyanın başka hiçbir yerinde olmadığı üzere farklı inançları paylaşan bilginlerin beraber çalışmasına izin veriyordu. 636’da Araplar şehri ele geçirdiğinde, üniversiteyi tahrip etmediler. Aksine benimsediler ve tıp okulunu temel eğitim merkezi haline getirdiler. Bu dönemde Nesturiler büyük bir bibliyografik görev yapıyorlardı. Yunan kitaplarını Süryanice’ye, üniversitenin diline çeviriyorlardı. Hipokrat ve Galen’in eserleri ilk tercümelemler arasındaydı. Müslümanlar da Süryanice’den Arapça’ya tercüme yaptılar.

Nesturilerin bu serüveni, neden bazı Yunan çalışmalarının Süryanice’den Arapça’ya tercüme edilerek, oradan da Latince versiyonu ile bize geldiğini gösterir. Nesturi deneyimi ayrıca, Razi, İbn-i Sinâ, Ebul Kasım gibi büyük Arap hekimlerinin neden hem Yunanlı üstatlara hürmet gösterdiklerini, hem de aynı sözlerle konuştuklarını ve bunları Hindu tıbbı ile harmanladıklarını açıklar (6).

Bu bilgiler ışığında, daha önce belirttiğimiz gibi İbn-i Sinâ’nın tıbbi çalışmaları kendinden önce var olan bilgilerin bir araya toplanması ve uygulaması olarak görülebilir. Kanun kitabı ansiklopedik bir eserdir. Zaman zaman “gözlemlerimden kitaplardan çok yararlandım” demesine ve akılcı yeni bilgiler sunmasına rağmen akılcı olmayan geleneksel bilgileri de kitaplarına koymuştur. Bunlar arasında değersel bir ayırım gözetmemiştir. İbn-i Sinâ iyi bir derleyici ve bu bilgileri tıp sanatında iyi bir uygulayıcıdır. Orijinal olan Hipokrat ve Galen’dir, İbn-i Sinâ değil. Hipokrat mistisizmden amprizme geçer, Galen ise anatomi ve hekimlikle ilgili bilgileri sistematize etmede başarılıdır. Galen bulduğundan daha fazla bir genelleme yapar ve türler arasındaki farklılıkları göz ardı eder ama, sonuçta orijinaldir.

Kuhn’un bakış açısıyla değerlendirildiğinde, İbn-i Sinâ’nın varolan tıbbi görüşler (paradigma)

içerisinde olağan bir bilim yaptığı söylenebilir. Devrimci bir hareketi yoktur. Bilim tarihi açısından temel önemi, dayandığı paradigmanın en mükemmel, tam ve tutarlı ürününü vermiş olmasıdır. Bu paradigmanın aşılabilir hatalarının, eksikliklerinin ve yetersizliklerinin görülmesini sağlamıştır.

Metafizikte de Aristo, Eflatun ve Yeni Eflatunculuk felsefelerinden etkilendiği, bunları kendi felsefesinde İslam düşüncesi ile birleştirmeye çalıştığı görülüyor. Aristo ve Eflatun felsefelerinden bazı noktalarda ayrılmasına karşın “düşünce biçimlerin genelliğini meydana getirir” tümcesi onun ne kadar Aristocu olduğu hakkında bilgi verir (7). O dönemdeki pek çok felsefe adamında görüldüğü gibi İslamiyet’le ilgili düşüncelerinde bazen akılcı, bazen mistiktir. Felsefi bir meseleyi çözemediği zamanlar camiye giderek Allah’ın kendisini bu konuda aydınlatması için dua ettiği kaynaklarda kaydedilmektedir. İbn-i Sina için, din ile felsefe arasında uyum vardır. Dini gerçekler için akla yatan bir açıklama bulamadığında kendini tasavvufa vermekten alıkoyamaz. İbn-i Sinâ’nın metafiziği Aristo metafiziğine dayanır ancak, ondan daha metodik, deyim ve terimleri daha açıklayıcıdır. Onun görüşleriyle yetinmez, ona ters düşen konulara da yer verir. İslami (dini) temele dayanmak ister (4).

İbn-i Sinâ’nın metafiziğinin Duns Scot, St. Thomas ve Roger Bacon gibi din adamı ve filozofları etkilemiş olması; Aristo metafiziği ile İslamiyeti kaynaştırmaya çalışmasının temelinde “İslam skolastisizmi”ne hizmet ettiği düşüncesini akla getirmektedir. Hristiyan skolastisizmi Aristo felsefesi ile Hristiyanlığın birleştirilmesi, dine akılcı bir temel getirilmesi çabasıdır. O halde İbn-i Sina’yı İslam Skolastisizmi’nin öncüsü sayabilir miyiz? Kuhn’un bakışıyla, İbn-i Sina Antik Yunan’dan kaynaklanmış olan “bilimsel” paradigmayı yeni görüşlerle yorumlamakta, ama paradigma dışına çıkmamakta, farklı bir görüş ya da açılım ortaya koymamaktadır.

Geometride Euclid’in geometrisinin yorumunu yapması, ispat çabalarına girmesi, varolan paradigma içerisinde olağan bilim yapma şeklinde yorumlanabilir.

Fizikte hareketin açıklamasında İbn-i Sina’nın Aristo’ya karşı çıkması, havanın hareketin devamını sağlamadığını belirlemesi ve “hareket etme isteği” kavramını ortaya koyması, onun eleştirel düşünme eğiliminin bir örneği olmakla birlikte, bunun Newton’un birinci yasasını haber verdiği savı oldukça zorlama bir iddiadır. İbn-i Sina bu kavramı tanımlarken paradigmadaki bir anomaliye işaret etmekten çok, felsefi yaklaşımı ile tutarlılık içinde kalmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla açıklaması spekülatiftir. Evren için kabul edilmiş yasaların İbn-i Sina ve Newton için çok farklı oldukları gözden kaçırılmamalıdır.

İbn-i Sina Astronomide de Aristo ve Ptolemy’den farklı düşünmez. Takvim çalışmasına girmesi, mikrometreyi ve Azimut kadranını bulması, olağan bilim sınırlarında çalıştığını ve teknolojik gelişmelere katkıda bulunduğunu gösterir.

Simyada transmutasyon teorisini reddetmesi, onun deney ve gözleme ağırlık verdiğini göstermesi açısından önemlidir. Teorinin paradigmanın belirlediği koşullarda işlemediğini görür, çünkü bu paradigmanın anomalisidir. Bunu saptar, teoriyi reddeder ama onun yerine koyulacak yeni bir önerisi de yoktur.

İbn-i Sinâ, devrinin bir bilim adamı ve entelektüeli olarak değişik bilim dallarıyla ilgilenmiş, bunlara çalışmaları ile katkılar yapmıştır. Kuhn’un bakış açısıyla bakıldığında İbn-i Sina paradigmayı mükemmele ulaştırmayı başarmıştır çünkü, gözlemlerini başka bir şekilde açıklamayı düşünmemiş, paradigmanın olanakları içinde açıklamaya çalışmıştır. Devrim niteliğinde bilimsel bir katkısının varlığını iddia etmek zordur.

KAYNAKLAR

1. Kahya E. İbn-i Sina. El-Kanun Fi't Tıbb (Çeviren: Esin Kahya), 1. Kitap Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi. Ankara 1995. s. XVII.
2. Robinson V. Arabian Medicine in the Middle Ages, In: The Story of Medicine, The New Home Library, New York, August 1943 s. 160-179, 240-271.
3. Kahya E, Erdemir D A. İbn-i Sina, Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara. 2000 s. 46-57.
4. Altıntaş H. İbn-i Sina'da Metafizik, İbn-i Sina Metafiziği, T. C. Kültür Bakanlığı. Ankara, 1997. s. 23-26, 42-47.
5. Kuyaş N. Çevirmenin Sunuşu, Thomas, S. Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı içinde, 5.baskı, Alan Yayıncılık, İstanbul, Mayıs 2000, s.7-49.
6. Majno G. Galen-and into the Night. In: The Healing Hand Man and Wound in the Ancient World. Third printing, Harvard University Press 1982 s. 420-422.
7. Osborne R. Çizgilerle Felsefe Yeni Başlayanlar İçin, Milliyet Yayınları, İstanbul. Mart 1996. s. 46.

